

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:9

Onder redactie van Prof. Dr. K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr. H. A. van Andel, Solo; Dr. R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr. Henry Beets, Grand Rapids; Dr. E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir. B. ter Brugge, Almelo; Dr. K. J. Cremer, Kampen; Dr. R. J. Dam, Kampen; Dr. A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr. D. van Dijk, Groningen; Drs. D. J. Galle, Kampen; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Mijdrecht; Dr. J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr. J. van Herksen, Ermelo; A. Janse, Biggekerke; Dr. P. Jasperse, Leiden; Dr. G. Keizer, De Steeg; Dr. B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr. E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr. C. Lindeboom, Amsterdam; Dr. J. v. d. Linden, Zeist; Dr. S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs. Joh. Luijkenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijkenaar Francken-Schreder, Rotterdam; Dr. F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr. A. Ringnalda, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijndorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr. G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr. R. Schippers, Wanswerd; Dr. J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs. H. Smilde, Groningen; Drs. H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr. N. Streefkerk, Wollega; D. Stroot, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr. C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr. J. Thijs, Zwolle; Dr. C. Veenhof, Haarlem; Dr. J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr. M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr. F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr. J. de Vries, Tilburg; Dr. J. D. Wielenga, Franeker; Mr. J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Jan Zwart, Zaandam.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr. K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f.250 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f.750 en voor Ned.-Indië f.6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f.0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: De sociale ethiek van Brunner. — Uit de Schrift: Aanschouwt SARA, die u gebaard heeft. (Hebr. 11:11). — Kerkelijk Leven: „Rationaliserend het mysterie naderen”. III. Tusschen interventie en non-interventie. II. Voor de militaire tehuizen. Prof. Dr. J. D. Du Toit. — Even Parkeeren: Op de binnenloop. — Lit. en Kunst: Een goed begin. — Vakwetenschap en Praktijk: De studie der geneeskunde. II. — Uit de Buitenl. Kerken: „Vrijheid”. II. — Brief uit Amerika: De Derde Algemeene Synode. — Stemmen uit onze Kerken: „Onwaardig bedrijf”. — Perschoon. — Correspondentie. — Kerkmieuws.

HOOFDARTIKEL

De sociale ethiek van Brunner. I

I.

In den bundel opstellen Christen en Burger, die in het begin van dit jaar uitkwam, en die het vraagstuk van de verhouding tusschen christendom en staat behandelt, is, onder het opschrift Idealisme ook een bijdrage van Mr. G. H. Slotemaker de Bruine ongenomen.

In dit opstel wordt niet alleen onze tegenwoordige maatschappij met het christendom geconfronteerd, maar ook de veel bredere kwestie van de mogelijkheid eener christelijk-sociale ethiek besproken, en tevens ontkend.

Een christelijke maatschappij bestaat er volgens den schrijver niet en zal er ook nooit komen (blz. 114—115). En een vak van wetenschap in te stellen, waarin althans gedoed wordt, hoe een christelijke staat en maatschappij er eventueel uit zouden moeten zien, is al even onmogelijk en verloochening van dien Geest, die blaast waarheen Hij wil (blz. 106). Elke systematisering moet van christelijk standpunt afgewezen (blz. 127). Het evangelie van Jezus Christus doet nooit anders dan de wereld veroordeelen. Dit is de eenige waarheid, die thans opnieuw verkondigd (blz. 107), en dus ook gedoopt worden moet.

Wanneer men in christelijke kringen hiervan liever niet hooren wil, komt dit volgens Mr. Slotemaker de Bruine vooral uit tweeërlei voort.

Ten eerste, omdat men met zijn voormannen in een christelijk idealisme gevangen zit (blz. 107). En wie idealiseert, is altijd bezig uit zijn eigen huid te kruipen, den bodem der werkelijkheid te verlaten, en het geschapene als object vóór zich te plaatsen, zonder er zelf lid van te zijn of actief aan deel te nemen (blz. 92).

En voorts wil men deze waarheid niet hooren uit angst voor het Woord Gods, dat altijd afbreekt; en — God kan en mag ons niet afbreken, omdat wij Hem dan niet meer volgen kunnen (blz. 105—106).

Doch ondanks dit idealisme of deze werkelijkheidsvlucht en al dezen angst van ons, is en blijft het toch zóó, dat over ons leven en ook over ons maatschappelijk leven onder het licht van het evangelie meer negatiefs dan positiefs valt te zeggen. Speciaal in onze huidige Nederlandsche christelijke situatie, moet niet allereerst opgekweekt, maar afgebroken. Het eenige positieve, dat er te zeggen valt, is, dat wij onze naasten zullen liefhebben als onszelf. God stelt „in onze kinderen, in onze ouders, in onze bedienden en onze chefs: onze naasten voor ons niet in eenige door ons te doorgronden volgorde of scheppingsordinantie, maar zoo: in een waarachtige toevalligheid, die alleen maar: door God gewild is; waarbij Hij ons dan het gebod geeft dien of die naaste of naasten lief te hebben als onszelf: beide schepsels Gods” (blz. 126).

1) In eenigszins uitgebreider vorm volgt in deze artikelen de inleiding die door mij 28 Mei 1937 op den socialen dag van de Theologische School gehouden werd.

Nieuw zijn deze klanken zeker niet. Om nog één voorbeeld uit ons land hiernaast te plaatsen — ook Dr. J. J. Buskes constateert wel in zijn beweging opstel Het evangelie en het sociale leven, dat al wat onze maatschappij kenmerkt, zoo door en door onchristelijk is, en dat het evangelie een radicale kritiek op onze samenleving beteekent. Maar als het er aan toe komt, om nader de taak der kerk hier tegenover te omschrijven, dan ontbreekt ook bij hem alle nauwkeuriger uitwerking, en dan brengt ook hij het niet verder dan het Gebod der liefde. „De kerk heeft alleen maar kerk van Jezus Christus te zijn. Zij moet het evangelie van Gods genade prediken, maar dit evangelie sluit ook in zich het gebod: „gij zult God liefhebben boven alles en den naaste gelijk uzelf”. Kindschap van God zonder broederschap is een onmogelijkheid”.²⁾

Oorspronkelijk is dit alles zeker niet. Trouwens, Mr. Slotemaker de Bruine met zijn mede-auteurs dienen hun bundel Christen en Burger aan als aanvulling op het werk De openbaring der Verborgenheid (Voorwoord VII), dat op zijn beurt met diepgaande dankbaarheid den invloed der dialectische theologie en met name van Karl Barth erkende.³⁾

Wanneer ik nochtans deze uitspraken in herinnering breng, geschiedt dit niet om door iets totaal onbekends de aandacht te prikkelen, maar veel meer om een bewijs te leveren voor de actualiteit ook in ons land en voor ons leven van het onderwerp, dat in deze artikelen aan de orde komt.

Want Emil Brunner spreekt uit denzelfden geest. Hij doet het alleen gematigder. Hij is iets minder radicaal dan Mr. Slotemaker de Bruine. Hij leeft in een innerlijke tegenstrijdigheid. Hij zegt neen tegen wat hij eerst bevestigd heeft; terwijl hij ja zegt op wat eerst door hem is ontkend.

Aan den eenen kant wil Brunner volstrekt van geen ethiek weten. Een normatieve zedeleer, die van te voren voorschrijft en bepaalt, hoe wij handelen moeten, bestaat er niet.⁴⁾ Het gebod Gods, dat ook in het sociale leven door ons volbracht moet worden, is zoo onbepaald individueel, dat zich geen voor allen geldende regels laten opstellen.⁵⁾ Ja, strikt genomen kan de ethiek ons niet eens zeggen, wat het gebod Gods inhoudt. Zij kan ons slechts de plaats aanwijzen, waar wij het kunnen hooren. Van zich zelf bekend Brunner, dat hij wel vele malen trachten zal, het te zeggen, maar dat hij het eigenlijk „het” nooit zal kunnen uitspreken. Tot het voorlaatste kunnen wij het brengen, maar tot het laatste of het eigenlijke gebod niet.⁶⁾ De ethiek bereidt de zedelijke beslissing slechts voor.⁷⁾

Maar anderzijds wil Brunner niet minder de ethiek en ook de sociale ethiek als vak van wetenschap erkend zien. Zelfs geeft hij een definitie van haar, en omschrijft de christelijke ethiek als de wetenschap van het door het goddelijke handelen bepaalde menselijke handelen.⁸⁾ Hij handhaaft haar algemeen-geldend en daarmee normatief karakter. Wat God eischt, kan nooit anders dan algemeen of voor allen geldend zijn, zij het ook dat zij, die dezen eisch niet hooren, deze geldigheid niet erkennen, ja zelfs den eisch der algemeen-geldigheid niet eens begrijpen kunnen.⁹⁾ Zelf dient Brunner zijn gedachten over ons gemeenschapsleven aan als een schets voor een christelijke sociologie.¹⁰⁾ En waar Brunner zich aldus heeft uitgelaten, had ik voluit recht om van zijn

2) In den bundel van zijn hand: Het evangelie in de wereld van heden, 242—245.
3) T. a. p., 5.
4) Das Gebot und die Ordnungen, 2 123.
5) T. a. p., 103.
6) T. a. p., 98—99.
7) T. a. p., 78.
8) T. a. p., 73.
9) T. a. p., 77.
10) T. a. p., 277, noot 1.

Meegesleept door een valsch-wijsgeerige richting, oordeelen ze (de modern orthodoxen) nu eenmaal hun kracht voor het geestelijk leven te moeten zoeken in de persoonlijkheid; daarin getrouwe volgelingen van hun leermeester Fichte, die door zijn boeiend stukske: die Idee der Persönlichkeit den stoot tot deze vereering „der persoonlijkheid” gaf; en dat niettegenstaande in Gods heilig Woord van deze „idee der persoonlijkheid” met geen enkel woord melding geschiedt.

Dit zeggen we natuurlijk niet, als oordeelden we met de Kwakers, dat in de ontwikkeling der Christelijke belijdenis alleen Schrifttermen mogen gebruikt worden. We weten beter. Maar iets anders is het toch ook niet rechtstreeks Schriftuurlijke termen te bezigen, en iets anders de hoofdstrekte voor zijn psychologische ethiek te zoeken in een gronddenkbeeld, dat aan de gedachtenfeer der Heilige Schrift geheel vreemd is.

Dr. A. KUYPER.

De Heraut, No. 270, 25 Febr. 1883;
Zie ook: De Vleeschwording des Woords, 1887, pag. 67/8.

ethiek, en ditmaal van zijn sociale ethiek, te spreken.

Nu heeft wijlen professor Geesink ons geleerd, dat in elke christelijke ethiek vooral drie dingen ter sprake komen, namelijk de christelijk-zedelijke norm, het christelijk-zedelijk subject en het christelijk-zedelijk handelen.¹¹⁾

In onderscheiding hiermee meent Brunner, dat het in de ethiek vooral om vier vragen gaat: waarom, wat, voor wien en door wien er gedaan moet worden.¹²⁾ Doch daar het „voor wien” heel gevoelig ondergebracht kan worden zoowel bij het „door wien” als bij het „wat”, meen ik, dat bij deze formele indeeling het verschil tusschen Geesink en Brunner niet groot is.

Mij aan Geesink's schema houdend, wil ik uit Brunners sociale ethiek achtereenvolgens een en ander over het subject, de norm en het eigenlijke sociale handelen zelf in 't midden brengen.¹³⁾ Hieraan zullen zich van zelf eenige opmerkingen van kritischen aard aansluiten.

E. D. KRAAN.

11) Gereformeerde Ethiek, I 184.

12) T. a. p., 80.

13) Een overzicht van Brunner's heele ethiek, en dan uitsluitend aan de hand van het werk Das Gebot und die Ordnungen is gegeven door Prof. Dr. J. Severijn: Brunners ethiek, in Antirevolutionaire Staatskunde, driemaandelijksche editie, jaarg. 1936, 105—131; 276—303; 365—401.

UIT DE SCHRIFT

Aanschouwt SARA, die u gebaard heeft!

Door het geloof heeft ook Sara zelve kracht ontvangen, om zaad te geven, en boven den tijd haars ouderdoms heeft zij gebaard; overmits zij Hem getrouw heeft geacht, Die het beloofd had.

Hebr. 11:11.

Sara in de rij der geloofsfiguren van den ouden dag?

Nu, daar zijn tegenwoordig theologen genoeg, die daaraan knabbelen, en de opname van Abrahams vrouw in de rij van Hebreë 11 „aanpassing” achten van den schrijver van dezen brief.

Vraagt ge b.v. naar het oordeel van een man als Dr. P. Stegenga, dan wordt Sara u aldus gekenschetst: „Zij is een der menschen, die men in godsdienstigen zin op sleeptouw nemen kan, maar varen op eigen kracht doen ze niet.”

Doch dan hoort ge ook niet, wat de Schrift zegt, maar wat het eigen, subjectief oordeel zegt — en dan is het geen wonder, dat men feil gaat... Wat de Schrift zegt?

Lees het in Jesaja (51:1-3): „Hoor naar Mij, gij die de gerechtigheid najaagt, gij die den HEERE zoekt; aanschouwt den rotssteen, waaruit gij gehouwen, en de holligheid van den bornput, waaruit gij gegraven zijt; aanschouwt Abraham uw vader, en Sara, die u geboort heeft... want de HEERE zal Sion troosten!”

Sara, die u geboort heeft.

Die uw natuurlijke moeder is, ja, maar ook, o Israël van alle tijden, uw geestelijke moeder — uw moeder in het geloof!

Want dat is zij: geloofsheldin.

Zeker, als we het geschiedverhaal in Genesis lezen, dan lijkt het anders.

Dan valt het niet te ontkennen, dat één jaar voor Izaks geboorte Sara nog getwijfeld heeft aan de pertinente toezegging van den HEERE.

Dat ze in blinden ijver God een handje heeft willen helpen — denk maar aan de historie van het geven van Hagar aan Abraham, als bijvrouw.

Dat ze in dit alles bewijst, Gods tijd niet te kunnen afwachten.

Maar Hebreërs 11 leert ons klaar, dat zij toch eindelijk over haar ongelovigen lach heen den moed heeft gegrepen, om de hoop op het groote Vrouwenzaad weer te verbinden aan haar eigen moederschoot: „overmits zij Hem getrouw heeft geacht, Die het beloofd had!”

Uit het Grieksch blijkt, dat Sara tot een andere meening is gekomen — dat haar geloof dus de worsteling is gaan kennen, om te aanvaarden: God zal doen, wat Hij gesproken heeft, onwankelbaar is de belofte van Zijn Verbond!

Door het geloof!

Ja, heel Sara's moeder-woorden wordt ons beschreven als haar actieve geloofsdaad.

Daar ligt verband tusschen het wonder Gods, en Sara's geloof.

Niet dat de HEERE Sara noodig had, om Zijn Verbond te bevestigen, en den Messias te verwekken: buiten haar geloof om had Hij haar moeder kunnen maken.

Het wonder van de vruchtbaarmaking is alleen aan de almacht Gods te danken, maar die almacht werkt door den weg van het geloof, per viam fidel. Daarom moest dat wonder ook wachten tot haar hoogen ouderdom, als de tijd verwelt is, waarin moederschap mogelijk is: ze moet zich alleen en onvoorwaardelijk overgeven aan de belofte van God.

En dat is nu: gelooven!

Daartoe zet de Heilige Geest ons haar figuur voor onze ogen.

Aanschouwt Abraham uw vader, en Sara, die u geboort heeft!

Wij moeten in ons leven, in heel ons leven, alleen, onvoorwaardelijk op 's HEEREN Verbondsbeloften leeren bouwen.

Dat is een pijnlijke waarheid voor ons — ze leert ons immers, dat de menselijke natuur in zichzelf onvruchtbaar is, en machteloos, om het nieuwe leven te grijpen, dat God in Christus geeft.

Maar het is ook een noodzakelijke waarheid — ze leert ons, dat we ons ten volle aan den HEERE moeten uitleveren, en aan Jezus moeten overgeven.

Dat kan alleen in den weg des geloofs.

Het geloof grijpt Jezus vast — en daarin, daarmee tegelijk de onwankelbare Verbondsbeloften.

En dan pas komen wij tot de doorbraak van de blijdschap des geloofs, dan pas komen wij in de ruimte van die hartelijke vreugde in Jezus Christus, als we daar komen, waar Sara kwam: Hem trouw achten, Die het beloofd heeft.

Toen Sara daar kwam, geschiedde het wonder: in den weg van het geloof.

Als wij daar komen, geschiedt het wonder!

Als wij leven op het Woord des HEEREN — als wij ons in het Verbond der genade onze plaats laten aanwijzen, onze plaats als arme zondaren, die God niets te presenteren hebben, wier harten noodruchtig, wier handen leeg, wier werken onvruchtbaar zijn — onze plaats als bevoorrechte bondelingen, wien de belofte toekomt, dat aan een ieder, die verslagen en schuldverbrijzeld den HEERE zoekt, barmhartigheid geschied is — die van hun Doop aan God als hun Vader mogen aanroepen en om vervulling van al hun noodrucht vragen...

zie, als wij op die plaats komen, dan maakt God het goed!

Als wij Hem getrouw achten, Die het beloofd heeft, dan geeft de Heilige Geest dien wonderen saamgroei van Gods Woord en ons amen des geloofs — dan daalt Gods kracht op ons in zwakheid neer, en zet Hij onvruchtbaarheid om in vollen vruchtenbloei — dan komt het in de worsteling van ons geloof tot het aanvaarden van Christus als Borg voor onze ziel, het aangrijpen van Zijn plaatsbekledend lijden en sterven als onze gerechtigheid-voor-God, het vinden van al het heil des HEEREN in ons zoeken-naar-Hem.

Aanschouwt toch... Sara, die u geboort heeft!

Acht Hem getrouw, Die het beloofd heeft!

Zóó troost de HEERE Sion...
Zóó verkwikt de HEERE onze ziel...
Aanschouwt Sara!
Zoo ik niet had geloofd...
ZOO IK NIET HAD GELOOFD...

J. SMELIK.

KERKELUK LEVEN

„Rationaliseerend het mysterie naderen”. (III.)

Wat we verleden week opmerkten, kwam hierop neer, dat Prof. Hepp veel te haastig is geweest in zijn polemiek tegen een collega, Zóó haastig, dat hij zijn oog dicht hield voor het feit, dat hij de Synopsis — het beroemde gereformeerde leerboek — liet zeggen, wat daar niet stond.

Hij liet de Synopsis beweren, dat de Zoon Gods een „onpersoonlijke” menselijke „natuur” had aangenomen.

Maar er stond, dat de Zoon Gods een „anhypostatischen” „persoon” had aangenomen.

En daarmee verviel meteen heel dat beroep op de Synopsis.

Dit leerboek leerde, dat de „persoon”, die door den Zoon Gods was aangenomen („geassumeerd”) „anhypostatisch” was; maar om dadelijk alle misverstand af te snijden, gaf de Synopsis daaraan deze verklaring, dat de door Gods Zoon aangenomen persoon geen eigen hypostase of substantie had.¹⁾ Prof. Hepp — zie het alot van dit artikel — vindt dat „al te spitsvondig”. Maar het staat er dan toch maar.

Dit alles is heel wat anders dan Prof. Hepp wil.

Prof. Hepp sluit uit, wat de Synopsis uitdrukkelijk insluit; noemt „spitsvondig”, wat zij tot argument maakt.

Prof. Hepp immers schrijft: „De Persoon des Zoons heeft zich zóó vereenigd met de menselijke natuur, dat er in Hem geen twee personen zijn, maar een eenige(n) persoon”. En hij vraagt dan: „Kan men dit ooit anders verklaren, dan dat die eenige persoon de Persoon des Zoons is?”

Ik antwoord heel rustig: ja, zeker, men kan dat.

Het woord „persoon” kan blijkens de Synopsis zien op den éénen ongedeelden Kurios Jezus Christus, gelijk deze is „geconstitueerd” (niet gecomponeerd) uit de twee naturen. En Prof. Hepp zou dat hebben bedacht, indien hij wat rustiger de Synopsis, en de belijdenis, en de gereformeerde vaders gelezen had.

Want de Synopsis zegt (disp. 25, stelling 24), dat de Zoon Gods een anhypostatischen persoon heeft „aangenomen”. De eeuwige Persoon, zegt zij, nam geen pra-existent, doch een anhypostatischen persoon aan. En in stelling 26 voegt ze er aan toe, dat de twee volmaakte („perfectae”) naturen niet tot één natuur „natuurlijk” zijn vereenigd, doch dat ze „hypostatisch”, d.w.z. door bemiddeling van de Hypostase van den Zoon Gods,²⁾ onderling TOT één persoon („in” met den accusatief) vereenigd zijn.

Die ééne Hypostase is niet gecomponeerd, doch wél geconstitueerd UIT de goddelijke en de menselijke natuur. En ze kan dan ook naar die beiden worden benoemd.³⁾ Deze uit twee naturen geconstitueerde Hypostase wordt genoemd Christus, Emanuel, of „theanthropos”, God mensch.⁴⁾ Dat de gereformeerden niet weten willen van een gecomponeerd persoon, een (uit twee personen) samengestelden persoon, wordt door Prof. Hepp met nadruk op den voorgrond geschoven. Hij doet daar goed aan. Maar het zou zijn kijk op de enkele regels schrift van Prof. Vollenhoven allicht ietwat milder hebben gemaakt, als hij er acht op gegeven had, dat de gereformeerden (blijkens de Synopsis) WEL wilden weten van een (uit twee naturen!) geconstitueerde hypostase of persoon. Het is mij dan ook niet duidelijk, waarom Prof. Hepp wél op dat negatieve (niet gecomponeerd) den nadruk legt, doch van het positieve (wel geconstitueerd) met geen woord melding maakt.⁵⁾ Jammer is het wel, want nu schrijft hij wat al te gemakkelijk neer: „ook hield de Gereformeerde dogmatiek er streng aan vast, dat de ééne Persoon niet het resultaat was van de vereeniging der beide naturen” (blz. 33). De gereformeerde dogmatiek evenwel heeft — dit plaats ik daar tegenover — met de termen „persoon” en „hypostase” en „natuur” zóó danig en zóódanig verlegen gezeten, dat ze zich wel gewacht heeft, even rap van deformatie te spreken als Prof. Hepp het doet. „Geconstitueerd zijn UIT twee naturen”. — o zeker, ook ik zie kans te betoogen, dat dat toch heusch wat anders is dan „resultaat zijn van de vereeniging der beide naturen”. Ik zie echter óók kans, te betoogen, dat het niet wat anders is. Het komt slechts op de nadere explicatie aan.

En dat de gereformeerden elkaar veel in dezen plachten toe te geven, als maar de hoofdzak vast stond, en dat het veel uitmaakte, of de spreektrant (de „fraseologie”), die iemand volgde, „eigenlijk” dan wel „oneigenlijk” was, dat bewijst de Synopsis zelf. Volgens haar kan men zoowel naar de ééne als naar de twee naturen den persoon van Christus benoemen.⁶⁾

Nu is de disputatie uit de Synopsis, waarop Prof. Hepp zich beriep, en die hij naar mijn meening onjuist

heeft weergegeven, destijds gehouden onder voorzitterschap van professor Antonius Thysius. Hoe ver men in zijn tijd er van daan was, de terminologie te binden op de wijze van Prof. Hepp, blijkt wel uit de boeken van dien tijd, en uit de zeer varierende teksten der belijdenisschriften zelf.

Ik denk hier in de eerste plaats aan het door Antonius Thysius uitgegeven boek „Leere ende Order der Nederlandsche, soo Duytsche als Walsche, Ghereformeerde kerken”. In dit boek, dat historisch van groote betekenis is, en zeldzaam is geworden, komt o.m. voor een zoogenaamde „Sendt-brief der Dienaren die Godts Woort in den Ghereformeerden ende Herstelden Ghemeynen in Nederlandt vereendighen, aen den Schrijver des Bergischen Boecx, dwelck oock Concordie-Boeck oft der Eendracht ghenoeemt werdt”. Deze zendbrief bevat een „voor-reden” van Jeremias Bastinck, „gheschreven tot Antwerpen den lesten Mey 1580”; de voorrede is opgedragen aan Menso Alting, „ghetrouwen Dienaer des Goddelijcken Woordts tot Embden in Oost-Vrieslandt”. In de voorrede wordt opgemerkt, dat er tusschen lutherschen en gereformeerden verschillen zijn in betrekking tot de leer van het avondmaal en die „van den Persoon Christi, midt-gaders sijne beye naturen” (Leere ende Order, door Antonius Thysius, Amsterdam, Pieter Pietersz, 1615, blz. 185). De zendbrief zelf is eerst in latijnschen tekst geschreven en gedrukt in 1579, en in 't „Neder-duytsch” vertaald en uitgegeven in 1580 te Antwerpen; in de editie-Thysius (met Bastinck's voorrede) „nu ryederomme met de Latijnsche Copie vergeleken, oversien en verbeterd”.

Wein, „belangende den anderen Arttyckel, waervan tusschen ons den twist is, namelyck van de Persoon ende twee Naturen Christi... soo is dit (aldus schryven de gereformeerde auteurs van den zendbrief) van den selvighen ons ghevoelen:”

...Christus, de soone Gods, ende soone des Menschen is een eenighe persoon, niet twee personen: bestaende in twee naturen Godelycke ende Menschelycke.

Christus eer dat hy de menschelycke nature aennam, was in der waarheyt, als God synde, een selfstandighe oft by haer selven bestaende Persoon: maar even in de selvighe persoon bestaet nu de menschelycke nature, soo dat nu niet twee selfstandigheden syn, maar een alleenelyck. Want de Godheyt woont in Christo Lichamelick, dat is, niet alleen werckender wijs, of door haer cracht ende werckinge ghelyck in den Heylighen, maar om een Lichaem, dat is soo veel te segghen als een persoon, te wesen (cursivering van mij, K. S.).

Daeromme als Ioannes de Dooper lijdt, hoewel dat God by en met hem was, ende by een oneygentlycke aerdt van spreken, genomen van ghelyckenisse, wel geseyt mach worden, dat God lydet: nochtans is de wonde geschiet aen die persone, die God niet en is. Want het aensien (aan den rand staat ter verklaring: relatie, K. S.) hiervan streckt hem tot God, ende gaet en trefft hem aen: als wanneer een ambassadeur ofte ghesandte geschonden, ende onser en ghewelt aengheeden is, 't selfde wordt opghenomen met een aensien tot den Coninck. Maer van Christi lijden, wordt op een ander wijs gheseyt, dat Godt lijdt, dewijle die persoon lijdt, die God is.

Als der persone toegeschreven wordt, dwelck der nature eyghen is, dat pleghen de oude-Vaders te verklaren met de woorden, *Nae*, Ghelyckerwijs als men seght, de Heere Iesus is gestorven, tweten nae de ghedaente eens knechts, niet nae de ghedaente Godes... (cursivering van mij, K. S.).

Maer aengende dat de Versierders ende stifters der Ubiquiteyt ofte alom-teghenwoordicheyt, haeren toevlucht nemen tot de daedelycke ghemeenschap ofte Mededeelinghe der eyghenschappen: wanneer sy sulcx willen gheseyt en verstaen hebben van de Persone Christi, sijn wy met hen luyden hier over wel eens: maer inghevalle sijt verstaen van de Naturen, wy verklaren hier teghen vastelyck, sulcx te strijden met de gansche Kercke Gods.⁷⁾

Aan den rand der pagina staat nog aangeteekend: „Ghelyck de Naturen en de eyghenschappen, alsoo de daden en lijden, sijn des Persoons”.

Het is duidelijk, dat hier de begrippen „persoon”, „lichaem” (soem wordt lichaam met „natuur” vereenzelvigd) „natuur”, anders gebruikt zijn, dan wij vandaag plegen te doen. Er is speelruimte genoeg, te veel zelfs: men zoekt nog. Historisch is dit alles van betekenis: het toont de worstelingen uit den tijd der opstelling van de belijdenis.

Dat nu in den tijd, toen de belijdenis opgesteld en gedrukt werd, het worstelen en zoeken nog allerminst afgeloopen, en dus het voorkomen van terminologische en ook zakelijke geschillen nog geenszins uitgesloten was, blijkt wel uit de onderscheiden lezingen der Nederlandsche belijdenis. Thysius geeft twee lezingen naast elkander aan de gereformeerde kerken over⁸⁾; het is interessant, de verschillen na te gaan.⁹⁾ Men zal zien, dat het woord (menselijke) „natuur” aanvankelijk van (menselijken) „geest” onderscheiden werd, en dat gesproken wordt van een „gemaekten Persoon”, „gemaakt” door de vereeniging der beide naturen. Ook in latere uitgaven der belijdenis blijkt dit zoeken en tasten naar passende woorden en formuleringen, zonder dat men komen kan tot een voor allen en voor alle gevallen bindende formule.¹⁰⁾

En tevens blijkt onder de gereformeerde vaders al duidelijker toegelaten te zijn, dat men spreekt van „Persoon” met in-rekening-brengen van het historisch feit der vereeniging der beide naturen. Dat men hier óók zakelijk nog verschillende kanten uit kan, bewijst wel het feit, dat in de verschillende teksten of vertalingen der belijdenis zoowel gezegd wordt dat die twee naturen zijn vereenigd TOT één persoon („in” met den accusatief) als ook, dat ze vereenigd zijn IN één persoon („in” met den ablatief).¹¹⁾ De teksten bewijzen, dat Prof. Hepp zich vergist, als hij „anhypostatisch” vereenzelvigt met „onpersoonlijk” (blz. 40), alamede wanneer hij zegt, dat de Synopsis, afkeerig van den term „anhypostatisch”, de onderscheiding tusschen „geen eigen persoon hebbend” en „geen persoon hebbend” blijkbaar al te spitsvondig

dig acht afdoend argist zich. Vleerd door

Wij merkeens weerformulier „schappelijke aluit de prcheiden o de formuleuitspraak la deze niet t disputabel „puteuten”, leven stil, d Dit al kerken”.

1) Immers tentie in der mens,.... ha al dedit, ut

2) „Medias stelling 29 h

3) Person

4) Stelling mentis, et n naturarum in

rac, divina c est, essentiam mediantie Fili sunt. Quae ly non autem oc homo opellat

5) In zijn (blz. 37) in o

6) Atque l est vel propn

nutri, illud c per se sigill

natura denom (quo natura

propria est, quod utriusq

impropria ve natiae, propri

proprietates ve creto attribui

7) „Dese” Melanchthoni de de Perso

8) Thysius

9) Ende es aengaet, die, voor aen sta

ende des Iae de Walsche

sprake, beyd kennelijcker

ninck van S Ende al-boede

den schryver oock weynich

salighe manne de hersenen

nisse van Go fende, hebben

worden, van. Ghemeynen

ende Godefrid Vlaenderen, I

mede als het dan met voo

namen met, e ter tijdt in d

in-landsche, phorus Fabrit

meer, te lang Camelio Col

Carnuoco, t te Franckend

Taffino, ende Cognato, Pei

rediker va Regente dese

ende waersci Professor de

dien seer gele munitieert m

Johanne Cal is....

Wyders, se ende last der

werpen onder digh geweest

va nieu over Dienaer Godt

beter zijnde, aert ende wy

linghe, by on ven ghesonde

syne Mede-druckt te we

laer 1566, (g dat de Neder

tenighe laren Voorts des

Confessie,... tenisse gebou dracht onder

10) Vvare, loofs, der Ne

Nae d'eerst VVals in 't

Nederduys 1

Ende heeft aangenomen nature, maar ren menschel